

MUSCH

Jean-Marc van Tol

Tijdens de cursus over het Politiek Traktaat, die Maarten van Buuren van oktober 2019 tot maart 2020 bij ons gaf, haalde hij bij het onderdeel Johan de Witt het boek Musch van Jean-Marc van Tol aan. Dat bleef op de achtergrond door mijn hoofd spelen en na het aantal recensies, die ik tijdens de beide lockdowns van nieuwe Spinozaboeken voor mijn Spinozaleden heb geschreven, leek het mij een goed idee om dit boek te gaan lezen en recenseren. Nu wil het toeval dat Van Tol op een steenworp afstand van mij woont. Ik zocht contact met hem en legde uit wat mijn bedoeling was. Hij was meteen enthousiast en gaf mij het boek tezamen met nog twee andere boeken over Johan de Witt cadeau. Voorin het boek Musch maakte hij voor mij ook nog een mooie pentekening van Spinoza, waardoor dit boek een uniek exemplaar werd.

Het boek heeft vier verhaallijnen. Een over Cornelis Musch, een over Johan de Witt, memoires van Nanning Keijser en fragmenten uit het geheime dagboek van graaf Willem-Frederik, stadhouder van Friesland. Deze wisselen elkaar steeds af, waardoor het geen droog geschiedenisboek is geworden, maar als een spannende roman leest. Want hoewel het 520 bladzijden beslaat, zou je het boek het liefst in een adem uitlezen. Maar ja er moet af en toe ook gegeten en geslapen worden.

Om echter een totaal beeld van de vier hoofdpersonen te krijgen bespreek ik elke verhaallijn hier apart.

Het boek begint met een brief van Jean-Marc van Tol aan onze kroonprinses Amalia. Hij memoreert dat hij samen met haar vader, koning Willem-Alexander, op het Baarns Lyceum heeft gezeten en ze beiden jaloers op elkaar waren.

Haar vader op hem, omdat hij net zoals zijn klasgenoten na afloop van de lessen mocht doen wat pubers nu eenmaal graag na schooltijd doen, terwijl Willem-Alexander aan het eind van iedere schooldag door een chauffeur werd opgehaald en regelrecht naar Drakensteyn werd gereden, waar hij werd onderwezen in zijn eigen familiegeschiedenis. Jean-Marc op hem, omdat hij mocht rondstruinen in de geheime archieven van het Koninklijk Huis, wat de historisch aangelegde Van Tol het summum van geluk leek.

Hij hoopt dat Amalia, door de manier waarop dit boek is geschreven, meer plezier zal beleven aan de lessen, die zij als toekomstige koningin nu eenmaal moet volgen, dan haar vader destijds.

Cornelis Musch

Als u dit leest, ben ik dood. Mijn einde is onvermijdelijk. Wanneer ik de laatste zin van dit gedenkschrift geschreven heb, leg ik mijn pen neer – voor eeuwig – en begeef me naar zolder. Daar pak ik een stoel, ga erop staan, doe de strop om mijn nek en zal mezelf verhangen. Mijn vijanden zullen eindelijk krijgen waar ze al die jaren om smeekten, de doodstuipen van een mus.

Cornelis Musch, griffier der Staten-Generaal, december 1650

Het is december 1650 als Musch dit schrijft, waarbij hij er aan toevoegt dat dit gedenkschrift zijn ultieme wraak op zijn vijanden is.

Dat wekt meteen de nieuwsgierigheid en in de loop van ‘zijn gedenkschrift’ waarin hij zijn geschiedenis vertelt, wordt stukje bij beetje duidelijk wat hij daarmee bedoelt. Elke alinea roept vragen op die nopen om door te lezen en Van Tol weet het meesterlijk op te bouwen waarbij hij laat zien dat hij over een bijzonder schrijftalent beschikt.

Musch, heeft rechten gestudeerd in Leiden en is na zijn afstuderen en promotie in Orléans toegevoegd aan de advocatenpraktijk van het Hof van Holland. De twist tussen de remonstranten en contraremonstranten maakt daar echter een eind aan, waarna hij als secretaris van Rotterdam de belangen van de stad vanuit Den Haag gaat behartigen. Onder het oog van prins Maurits, die hem zeer is toegenegen, rijst zijn ster snel. Helaas voor hem sterft de ongehuwde Maurits in het voorjaar van 1625. In zijn testament heeft Maurits bepaald dat zijn halfbroer Frederik Hendrik moet huwen zodat hij hem op kan volgen. Frederik Hendrik trouwt daarom hals over kop met Amalia van Solms. De prinses raadpleegt Musch in de daarop volgende jaren vaak in politiek kwesties, waardoor zijn invloed in Den Haag gestaag toeneemt. Amalia zorgt er in 1628 ook voor dat hij wordt voorgedragen voor de functie van Griffier van de Staten Generaal. Na de stadhouder en de raadspensionaris is hij hiermee de machtigste man van de republiek.

In 1647 overlijdt Frederik Hendrik en diens 21-jarige zoon Willem II heeft weinig belangstelling voor staatszaken en omringt zich door slecht volk. Onder druk tekent deze de vrede van Munster, wat Musch slecht uitkomt, want die heeft door de oorlog zijn beurs flink weten te spekken. Als Willem II, die inmiddels gehuwd is met de Engelse Mary Stuart, na een jaar het hele familiefortuin er door heeft gejaagd, grijpt Amalia van Solms in en vraagt Musch financieel orde op zaken te stellen. Musch ontwerpt een strategie waarin hij Willem II laat zien hoeveel zijn familie hem eigenlijk kost en weet hierdoor steeds meer macht naar zich toe te trekken. Als Mary Stuart zwanger is, ontstaat er echter enige stabiliteit in het huis van Oranje en moet Musch achter de schermen overgaan tot een ander plan, om zijn macht te behouden.

Jacob Cats zit door een aantal verkeerde investeringen in inpoldering van moerassen in het Engelse Hatfield Chase volledig aan de grond. Aangezien hij in dit avontuur nogal wat regentenvriendjes heeft meegesleept, vreest hij een proces aan het Hof van Holland. Musch biedt hem aan de schulden van hem over te nemen in ruil voor een huwelijk met zijn dochter Elisabeth en op voorwaarde dat Cats raadspensionaris wordt, waardoor een rivaal van Musch, Adriaan Pauw, wordt uitgeschakeld. Hij blijkt dit al met Willem II te hebben besproken, die er zijn goedkeuring aan heeft gegeven.

Het huwelijk met Elisabeth wordt geen succes en later blijkt dat Elisabeths afkeer voor Musch veroorzaakt wordt doordat ze door haar vader Jacob Cats jarenlang is misbruikt. Musch grijpt

deze wetenschap aan om Cats te chanteren en hem hiermee in zijn macht te krijgen. Daarnaast verovert hij de ene na de andere regentendochter aan wie hij inlichtingen ontfutselt, waarmee hij zijn politieke spel verder kan uitbreiden.

Tijdens de mislukte aanval op de stad Amsterdam weet hij het tactische terugtrekken zonder gezichtsverlies van Willem II te bewerkstelligen door de burgemeesters van de grote steden, die de plannen van Willem om het leger te minimaliseren willen tegenwerken, in naam van prins Willem gevangen te laten nemen op Loevestein. In ruil voor hun vrijlating moeten deze hun ontslag aanbieden en een som geld voor de verblijfkosten betalen, die Musch vervolgens in eigen zak steekt. Dit wordt echter door Cats aangegrepen om hem als griffier ongeloofwaardig te maken en hem de toegang tot het Stadhoudelijke Kwartier te weigeren. Als daarna ook zijn plan mislukt om een van zijn dochters aan de toekomstige zoon van Willem II te koppelen, waardoor hij de grootvader van de toekomstige koning der Nederlanden zou worden, ziet hij nog maar een manier om wraak te nemen. Door zijn zelfmoord worden zijn vrouw en kinderen met schande overladen en in de armoede gestort. En door dit gedenkschrift te schrijven zullen ze daar niet aan kunnen ontkomen.

Johan de Witt

In dit eerste deel van de trilogie wordt de eerste periode uit het leven van Johan de Witt beschreven. Johan werkt als advocaat bij meester van Andel en legt zich daarnaast toe op de wiskunde van Descartes. Zijn vader wil hem echter via Musch in een bestuursfunctie duwen. Johan ziet daar echter geen heil in. Tijdens een wandeling door Den Haag, waar vader en zoon hierover in gesprek zijn, komen ze Nanning Keijser, de pensionaris van Hoorn tegen, die vertelt dat men hem heeft gevraagd voor fiscaalschap van de Admiraliteit. Keijser vertelt dat hij de volgende ochtend om 8.00 uur bij Willem II is ontboden. Vader de Witt blijkt om 8.30 uur te zijn ontboden en de volgende dag blijkt ook Stellingwerff, de pensionaris van Medemblik dezelfde uitnodiging te hebben gehad. Als ze zich alle drie melden worden ze gevangen genomen en naar slot Loevestein, de staatsgevangenis gebracht. Ook Maarten, de knecht en koetsier van De Witt treft hetzelfde lot. Via ingenaaide brieven in de voering van reiskleding en tussen bundels schone en vuile kleren wordt tussen vader en de zonen de Witt nieuws uitgewisseld en weet vader dat m.n. Johan alles op alles zet om hem vrij te krijgen. De eis voor die vrijheid is dat vader De Witt zijn burgemeesterschap neerlegt. Ook moet Johan 900 daalders betalen voor de kost en inwoning op Loevestein, wat overhandigd moet worden aan Musch. Later blijkt dat niet Willem II maar Musch dit geheel heeft opgesteld en het geld in zijn eigen zak heeft gestoken. Na de dood van Musch, die officieel wordt afgedaan als een hartstilstand, waardoor hij een staatsbegrafenis krijgt, wijst zijn opvolger Ruysch Johan aan als pensionaris van Dordrecht. Johan weigert, want hij wil geen bestuursfunctie, maar zich verder bekwamen in de wiskunde. Zijn werkgever meester Van Andel wijst hem er op dat Johan zijn beide ambities als briljant advocaat en zijn wiskundige kennis nodig zal hebben voor het pensionarisschap. In wezen was hij daar dus altijd al voor voorbestemd.

Jean Marc van Tol weet de ontwikkelingen rond de gevangenschap, de inspanningen van Johan en de intriges daarom heen vol spanning meesterlijk te beschrijven, waardoor je het gevoel hebt dat je zelf in de huid van Johan zit.

Naast deze hoofdpersonen zijn er ook memoires van de Loevesteiners en degenen die de aanval op Amsterdam leiden.

Ik haal er drie uit.

Nanning Keijser

Keijser is de pensionaris van Hoorn, die op verzoek van zijn overleden zwager Pieter Crap wordt voorgedragen voor het fiscaalschap van het college der Admiraliteit van het Noorderkwartier in Hoorn.

Hij beschrijft in zijn memoires zijn gevangenneming, de overtocht van Den Haag naar Loevestein en de dwang zijn ambt neer te leggen in ruil voor zijn vrijlating.

Als hij later op audiëntie gaat bij Willem II om over zijn fiscaalschap te praten, verwondert het hem dat hij niet gewoon wordt toegelaten, maar via achtertuinen naar binnen wordt gebracht. Ook hierbij komt het dubieuze spel van Musch naar voren, want voor het fiscaalschap is een uitdrukkelijke verklaring van Willem II nodig wat Musch weet uit te stellen. Door de plotselinge dood van Willem II, zogenaamd door de pokken, komt het daar dus niet van.

Maar de dood van Willem heeft tot gevolg dat alle ontslagen heren van de Hollandse steden hun ambt weer terug krijgen, dus Keijser ook zijn pensionarisschap, dat hij nu toch kan inruilen voor het fiscaalschap.

Willem Frederik, stadhouder van Friesland

Zijn memoires beginnen op woensdag 27 juli 1650, de vooravond van zijn vertrek naar Amsterdam.

Hij heeft van Musch de instructies ontvangen hoe hij naar Amsterdam moet en daarbij de belofte dat als hij de onderneming tot een goed einde brengt, Musch het huwelijk tussen hem en Albertine, de zus van Willem II zal arrangeren.

De memoires beschrijven de manipulaties rond de aanval en terugtrekking van Amsterdam. Daarna volgt de beschrijving hoe Willem II hem, onder opnieuw de belofte dat hij zijn zuster tot vrouw krijgt, wederom voor zijn karretje spant om een geheime brief bij d'Estrade in Antwerpen op te halen, waarvan Willem II de sleutel heeft om het geheimschrift te ontcijferen. Ook dat brengt Willem Frederik tot een goed einde, maar de inmiddels zieke Willem houdt zich niet aan zijn belofte.

Het dagboek eindigt op eerste kerstdag 1650, waarin Willem-Frederik beschrijft dat hij alleen maar vijanden heeft en volkomen alleen is.

Frederik van Dohma

Na de mislukte veldtocht naar Amsterdam stuurt Willem II Frederik van Dohma naar Orange, het kleine prinsdom dat de grootvader van Willem II had geërfd. Hij geeft hem een brief mee waarin staat hoe hij dit moet besturen, als Willem II kinderloos sterft. Orange is een poel van feesten en vermaak en Frederik van Dohma stelt daar streng orde op zaken. Na het overlijden van Willem II is Orange echter de inzet van de strijd tussen Amalia van Solms en Maria Stuart, waarbij Amalia de belangen van de Nassaus en Maria van haar Engelse familie behartigt en vechten om de voogdij over Willem III.

Resume

Het boek ziet er schitterend uit.

Zodra men het open slaat ziet men een prachtige illustratie van Slot Loevestein en het water er omheen. De tekening loopt door op de laatste pagina van het boek.

Na het titelblad en de brief aan prinses Amalia volgen er drie kaarten en plattegronden van 's Gravenhage in 1650, De belegering van Amsterdam in 1650 en de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden in 1650.

Achterin (vanaf blz. 501) staat een dramatis personae anno 1650.

Hier worden de antecedenten beschreven van de mensen rondom Johan de Witt, Prins Willem II en, Cornelis Musch, van de koningen en kardinalen, de personen rond de eerste en tweede gevangenschap op Loevestein, De Dordtse en Amsterdamse bestuurders, de officieren en soldaten, de ambassadeurs en residenten en de wetenschappers, de predikanten en overige personen.

Jean-Marc heeft onnoemelijk veel research voor dit boek moeten doen, waarbij zijn gedegen achtergrond als Historisch letterkundige ruimschoots naar voren komt.

Daarnaast beschikt hij over een uitzonderlijk schrijftalent.

Het boek heeft mij op een plezierige manier over een stuk Vaderlands Geschiedenis geleerd, dat ik nog niet kende en waar ook op school over werd gezwegen.

Wetende dat dit het eerste deel van een trilogie is, kijk ik reikhalzend uit naar de volgende twee delen, die ik met liefde zal gaan recenseren.

© *Gonny Pasman – Sakkers*

B. J. Spinoza
Spinoza Kring Soest

Jean-Marc van Tol(1967) verwierf bekendheid als tekenaar en co-auteur van een van de populairste cartoons van Nederland, Fokke en Sukke. Hij studeerde af in de Historische Letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam bij Herman Pleij. Als gastonderzoeker is hij betrokken bij het project van Huygens ING dat zich tot doel heeft gesteld de volledige briefwisseling van raadspensionaris Johan de Witt voor een groot publiek te ontsluiten. *Musch* is zijn literaire debuut en vormt het eerste deel van een trilogie rond Johan de Witt. Daarnaast heeft hij de illustraties verzorgd van de *Johan de Witt en Engeland* en *Johan de Witt en Frankrijk*. twee bloemlezingen over de correspondentie van Johan de Witt met zijn relaties in deze beide landen. Hij heeft een eigen uitgeverij: Catullus, waar al deze boeken zijn uitgegeven.